

GYALOGSÁGI ÁSÓK MAGYARORSZÁGON 1875-TŐL NAPJAINKIG

Baconi Tamás

Hadtörténeti Múzeum Felsorolás Gyűjtemény vezetője

A gyalogsági ásó annak a megváltozó harcmódnak az egyik legjellegzetesebb tárgyi emléke, melyet a hátultöltő- majd az ismétlő- és végül a sorozatlövő fegyverek elterjedése kényszerített a hadviselő felekre a XIX.-XX. század fordulóján. Míg korábban sáncszerszámokra kizárólag a munkát végző alakulatoknak (utászok, hidászok, stb.) volt szüksége, a XIX. század utolsó harmadában a hadvezetőségek sorra felismerték annak szükségességét, hogy katonáikat (elsősorban a gyalogságot) olyan univerzális eszközzel lássák el, amely sokféle munkára alkalmas és viszonylag könnyen hordozható. Így született meg a gyalogsági ásó, melyet ásóként, lapátként, baltaként és esetleg fűrészként is lehetett alkalmazni, s mely átlagosan fél méteres hosszával nem akadályozta a katonákat a mozgásban.

A császári és királyi hadseregnél 1869-ben vezették be a Linnemann-rendszerű gyalogsági ásót¹. Linnemann egyébként a Dán Királyi Hadsereg őrnagya volt, s szabadalmaztatott ásóit Európa- és világszerte sok hadseregben használták, többek között a német, a francia és az orosz hadsereg is. A megalakuló magyar királyi Honvédségnél is előkerült a gyalogsági ásók bevezetésének kérdése. 1874 május 26-án a honvédelmi miniszter az alábbiakat írta József főhercegnek, a honvédség főparancsnokának:

„Császári és királyi Fenség!

Miután a Linnemann féle ásók a közös hadseregnél rendszeresítvén, kérdés merül fel az iránt, miszerint tekintve a törvényszabta rövid szolgálati időt, melyet honvédségünk tetteges alkalmazásban fegyver alatt tölt - ezen ásók rendszeresítése nálunk szükségesnek mutatkozik-e? Ennek folytán van szerencsém Császári és királyi Fenségedet tiszteletteljesen felkérni, méltóztassék abbeli bölcs nézetét velem közölni, vajjon ezen ásóknak rendszeresítése s ennek következtében egy bizonyos időtartamnak szükségszerűleg a beásási ügyesség elsajátítására leendő fordítása által nem kockáztatnák-e főkéllék gyanánt tekintendő általános kiképzetés, s ennél fogva sajátos viszonyainkat tekintve, - tekintve továbbá, hogy a szóban forgó ásók beszerzésére szükségeltető költségek fedezése is ez idő szerint nehézségekbe ütköznék,

okvetlenül szükségesnek méltóztatik-e tartani azt, hogy a Linnemann féle ásók honvédségünknel éppúgy - mint a közös hadseregnél - rendszeresíttessenek.”²

Az irat borítólapján egy ezt kiegészítő - név nélküli - vélekedés is olvasható:”.... ezen ásók a honvédségnél már azért sem volnának rendszeresítendőek, mivel ezek kezelésére szükséges ügyesség és akarat hiányában csak a legénység terhelését fokoznák anélkül, hogy adandó alkalommal annak előnyeit is felhasználhatnák.”³

E lesújtó vélekedések dacára 1875-ben mégis rendszeresítették a Linnemann-féle gyalogsági ásót a m. kir. Honvédségnél (1.sz. ábra), igaz egyelőre csak mint utász-szerszámot a m.kir. honvéd dandár utász-tanosztály számára. Az ásóhoz való „Utasítás”-t viszont a csapatoknak és intézeteknek is kiadták, talán azért, hogy a honvédek legalább elméletileg megismerkedjenek az új szerszámmal.

Három év elteltével azután „Ő Császári és apostoli királyi felsége legkegyelmesebben méltóztatott elrendelni a Linnemann-féle gyalogsági ásónak a m.kir. honvédgyalogságnál azon módon és mérvben való rendszeresítését, amint az a közös hadseregben van.”⁵

Az ásók kiadása nem ment túl gyorsan. Három hónappal a rendszeresítés után egyelőre a pótraktári (hadrendi) készletekből szolgáltatták ki a századonként szükséges 150 darab ásót, a hozzávaló bőrtokkal együtt, oktatási célra. Ugyanakkor elrendelték a gyalogsági szuronyhüvelytáskák átalakítását, ugyanis az ásóbőrtek csatlékját a szuronyhüvelytáska hátoldalán alkalmazott csukron kellett áthúzni.⁶ (2.sz. ábra)

A gyalogsági ásóhoz kiadott „Utasítás” három kiadást ért meg (1875, 1879, 1890).. Tartalmazta az ásó és az ásóbőrtek részletes leírását, hordmódját és használatát. Az „Utasítás” bevezetője szerint: „Ezen ásó használata által, nem csak egyes katonák és rajok, hanem egész gyalogcsapatok is képesekké válnak gyorsan, önállóan és a harcászati erődítés elve szerint, ütközet előtt, valamint ütközet közben is a meglévő földözékeket kijavítani vagy eltávolítani, nyílt terepen pedig, futólagos földözékeket előállítani. Az ásó ezenkívül még menetek közben és szabad táborokban előforduló föld- és famunkák készítésére szolgál.

E végre az ásó kitűnő aczélbádogból, akként van készítve, hogy könnyű földmunkáknál ásó, könnyűfamunkáknál pedig, szükségből fejsze vagy fűrész gyanánt használható.”⁷ (Utóbbit a lapátlap egyik élén kialakított fűrészfogazás tette lehetővé.)

Abból kiindulva, hogy az ásóval dolgozó katonát munka közben biztosítani kell, sőt néha fel is kell váltani, csak minden második honvéd kapott gyalogsági ásót, s ugyanúgy

párban használták, mint a kétszemélyes főzőedényt. A szerszám használatára nézve (többek között) a következőket rendeli el az idézett „Utasítás”:

„A lapátot nem szabad a lapátlap egész alsó élével, hanem csak egyik szögletével a földbe szúrni. Legcélszerűbb, ha a honvéd inkább lapátolva, mint lefelé döfve dolgozik. Csak igen kemény talajban szabad a honvédnek megengedni, hogy fölemelkedjék és lábával segítségül az ásóra hágjon, mert ellenkező esetben az eszköz, daczára az aczél-anyag kitünő voltának csakhamar hasznavehetetlenné válnék. Az ásó balta gyanánt általában bokrok és 15 cm vastagságú fáknak kivágására, fűrész gyanánt 8 cm vastagságú karók elfűrészelésére használhatók.”⁸ „Az ásó minden használat után azonnal megtisztítandó: aczélrészei a rozsdától megóvandók, esetleg bezsírozandók. Az ásónak netalán hús, stb. sütésére való használata tiltva van.”⁹

1888-ban, az új gyalogsági felszereléshez újfajta ásótokot rendszeresítettek, mely egy bőrkeretből és tartócsatlékból állt (3.sz. ábra), így a derékszijra, vagy a hátbőröndre lehetett akasztani (4.sz. ábra). A bőrkeretbe „bádog vajtjin”-t építettek - az ásó fűrész oldal felőli részben - az ásóbortok időelőtti tönkremenésének elkerülése végett.

A Linnemann-féle gyalogsági ásó egyetlen hátránya a szögletes lapátlap volt, mert - főleg keményebb talajban - meglehetősen nehéz volt ásni vele. Egy a Hadtudományi Levéltárban fennmaradt irategyüttes szerint Thury József honvéd főhadnagy tett először javaslatot az ásók praktikusabbá alakítására, mégpedig aképpen, hogy a 14,5 cm széles lapátél kétoldalát háromszög alakban levágva, egy hegyes ásóélt kapnának, amivel sokkal könnyebb lenne ásni. A 18. honvéd gyalogezred 1906. évi zárójelentésében Schwaab Alfréd ezredes is megerősítette, hogy „a gyalogsági ásónak átalakítása volna szükséges, tekintettel arra, hogy néha keményebb talajban kell magukat a csatároknak beásni. Az eddigi alakjában az ásó több nehézséget okozott a beásásnál, mivel egyenes éle miatt nagyobb erőt kellett kifejteni, hogy a földbe benyomható legyen.”¹⁰

A megváltozott formájú ásót 1910-ben rendszeresítették a m.kir. Honvédség részére „kis ásó” elnevezéssel.¹¹ (5.sz. ábra) A fűrészfogazást is elhagyták róla, hiszen a gyakorlatban a Linnemann-féle ásó sem volt alkalmas fűrészelésre. A megváltozott forma miatt természetesen új ásótokra is szükség volt (6.sz. ábra). A m.kir. Honvédelmi Minisztérium egy 1911-es „Osztályelőterjesztés”-e szerint a közös hadseregnél kísérleteket folytattak egy ún. „Bertram-féle egységes szerszám”-mal, mely ásóként, csákányként és baltaként is használható.¹² A kísérletek további sorsáról nincs tudomásunk, a Monarchia hadseregeiben 1918-ig a „kis ásó” -t használták.

Az első világháború lövészárkaiban azután kiderült, hogy minden katonának szüksége van (legalább) gyalogsági ásóra, s az ásóhiányt mielőbb pótolni kell. 1914-ben olyan esetek is előfordultak, hogy a frontra induló legénység a saját pénzén vásárolt közönséges ásókat, s az első adandó alkalommal még be is nyelezte azokat.

„A legénységnek nem parancsolható meg, hogy ásót saját költségén vásároljon, de ha az más úton nem szerezhető be, - ami egyébként nagyon kívánatos volna, - úgy ez a megoldás is jobb, mint hogy az ellenség elé ásók nélkül menjenek. „ - vélekedett az eset kapcsán a Honvéd Főparancsnokság.¹³

A háborús anyagtakarékosságra való tekintettel 1915-től az ásótokok bőr helyett bádoglemezből készültek.¹⁴ Az ásókat egyébként közelharcfegyverként is használták.

A Monarchia összeomlása után a gyalogsági ásók tovább szolgáltak az utódállamok hadseregeiben. Magyarországon 1936-ig nem történt változás a gyalogsági ásók használata tekintetében. 1936-ban vezették be az új, csuklós fejű gyalogsági ásót, melyet néha ásó-kapának is neveztek, többcélú használhatósága miatt (7.sz. ábra). Az 1936 M gyalogsági ásó a kor színvonalához képest modernnek számított, összehajtható ásóval csak a német és a francia hadsereg rendelkezett a második világháború előestéjén.

Anyagi okok miatt azonban a régi ásók is használatban maradtak, csakúgy, mint az említett két másik hadseregnél. Már a rendszeresítést elrendelő körrendelet is így fogalmaz: „...az ezidáig használatban lévő régi rendszerű gyalogsági ásó meghagyása mellett a 36 M. gyalogsági ásót rendszeresítem.”¹⁵ Érthetetlen módon, az új ásóhoz rendszeresített bőrtokba a szerszámot nem behajtott fejjel - így kevesebb helyet foglalt volna el -, hanem kinyitva kellett elhelyezni, így a málházott ásó nem volt rövidebb elődjénél. Igaz, a standard fél méteres hosszt azért is szükséges volt meghagyni, mert az ásót mértékként is lehetett használni. A második világháború alatt az 1936 M. ásó egyszerűsített változatban is készült, ennél a lapátlap íveltségét - feltehetően gyártástechnológiai okokból - elhagyták.

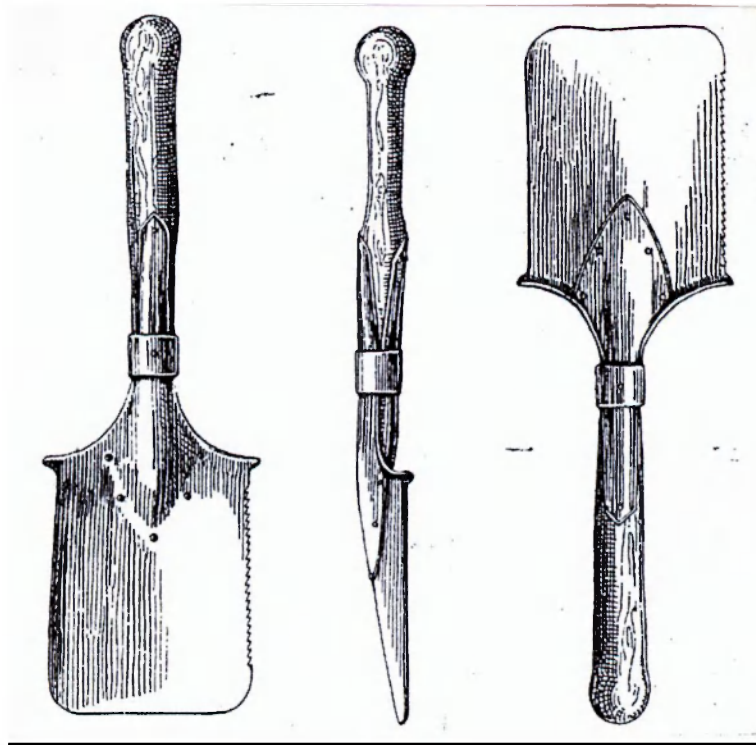
A háború után az 1950-es években rendszeresítették a következő gyalogsági ásót, immár a Magyar Néphadsereg részére. A formájában az 1910 M.-ra emlékeztető, de sokkal silányabb anyagból készült eszköz technikailag visszalépést jelentett az 1936 M.-hoz képest, hiszen nem volt összehajtható. Málházásra szovjet mintájú négyszögletes vászontáska szolgált, mely gombbal záródott és két csukorral lehetett a derékszíjra erősíteni.

Jelenleg is ez az ásó a Honvédség egyik alaptípusa, noha igencsak megérett a leváltásra. A másik alaptípus az 1970-es években bevezetett ún. „rohamásó”, mely szétszavarrható nyéllal és behajtható fejjel készült, két változatban (fém és műanyag nyéllal). Ez a szerszám szétszedve

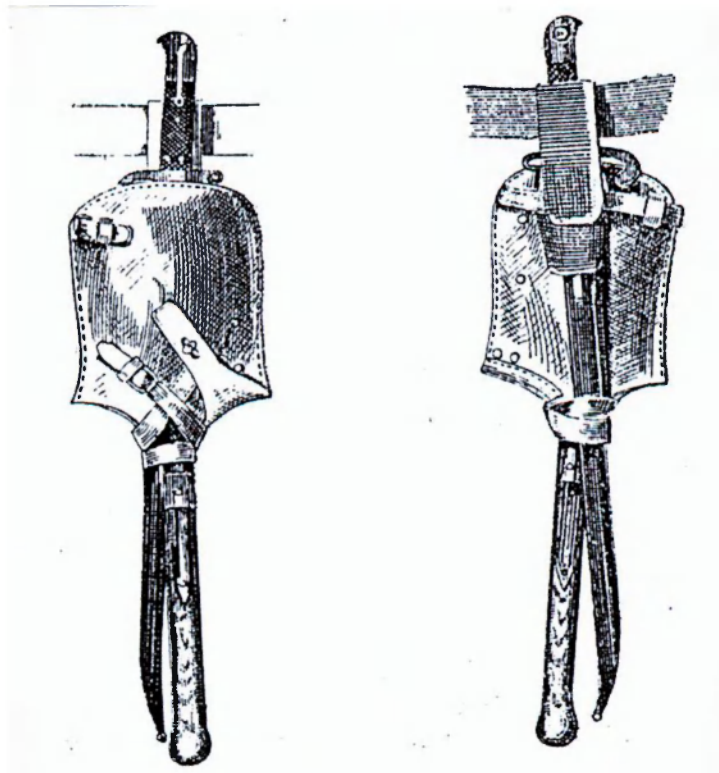
kis helyet foglal el, és viszonylag könnyű, a hozzávaló vázontokban könnyen hordható.. Hátránya, hogy a lapátlap túlságosan kicsi, így nehéz vele ásni, valamint, hogy a nyél gyorsabb összeillesztését segítő acélhuzal rendszerint elszakad, így egyrészt akadályozza az ásó összeállítását, másrészt a nyéltoldal hamar elvész. Mégis, ez a szerszám is sokkal jobb az elődjénél, ha már más nincs, hiszen a hagyományos fanyelű ásóval elég nehezen lehet kiszállni a gyalogsági harcjárművekből. Anélkül, hogy mérhetetlen nyugatimádatról tennék tanúbizonyságot, ajánlanám az illetékesek figyelmébe az US Army-nál és a Bundeswehr-nél már bevált, összehajtható gyalogsági ásót, mely könnyű és könnyen kezelhető. Bármennyire modernizálódják ugyanis egy hadsereg, amíg terepen mozgó lövészkatonákra van szükség a harc megvívásához, addig ezeket a katonákat gyalogsági ásóval is el kell látni.

Jegyzetek

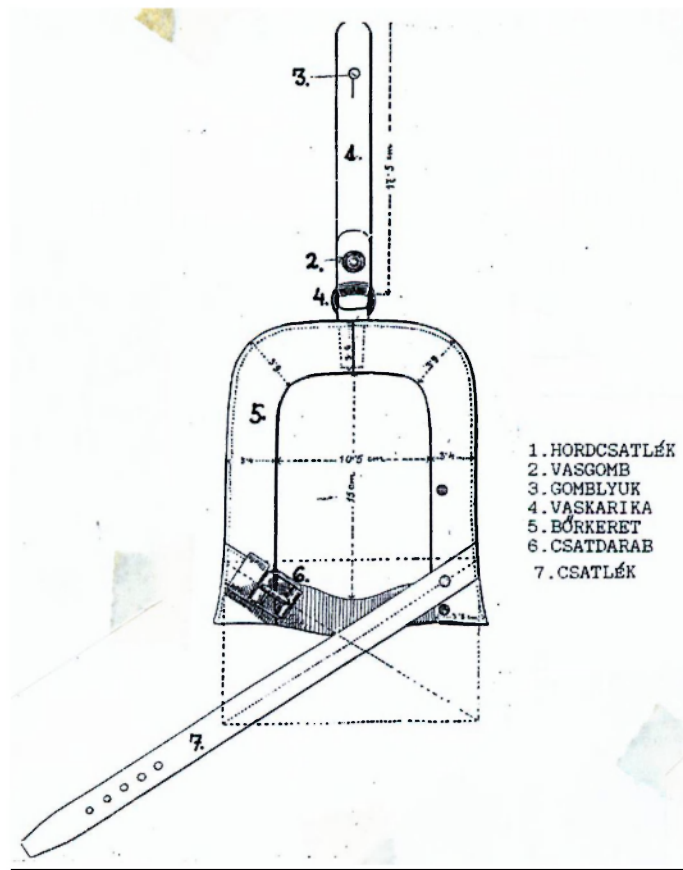
1. Adjustierungs- und Ausrüstungsvorschrift für das k.u.k. Heer, 1871. 54.o.
2. Hadtudományi Levéltár, Honvéd Főparancsnokság (továbbiakban: HL HFP)
17.d. 1874. fp. 1119.
3. ugyanott
4. Rendeleti Közlöny a m.kir. Honvédség számára, 1875, 167.o. 3175/el.n.körr.
(továbbiakban:RK)
5. RK. 1878, 34.o. 878/el.n.körr.
6. RK. 1878, 97.o. 14385/III.körr.
7. Utasítás a Linnemann-féle gyalogsági ásónak a m.kir. honvédségnél való használatára.
Budapest, Légrády, 1879.
8. ugyanott 3. §.
9. ugyanott 2. §.
10. HL HFP 529.d. 1910. eln. 483.
11. RK 1910, 166.o. és melléklet
12. HL HFP 546.d. 1911. eln. 3143.
13. HL HFP 594.d. 1914. eln. 4835.
14. RK 1915, 225.o. 71096/7.sz. kör.
15. Honvédségi Közlöny, 1936, 192.o., 6726/el.n.3./c. - 1936.sz.kör.

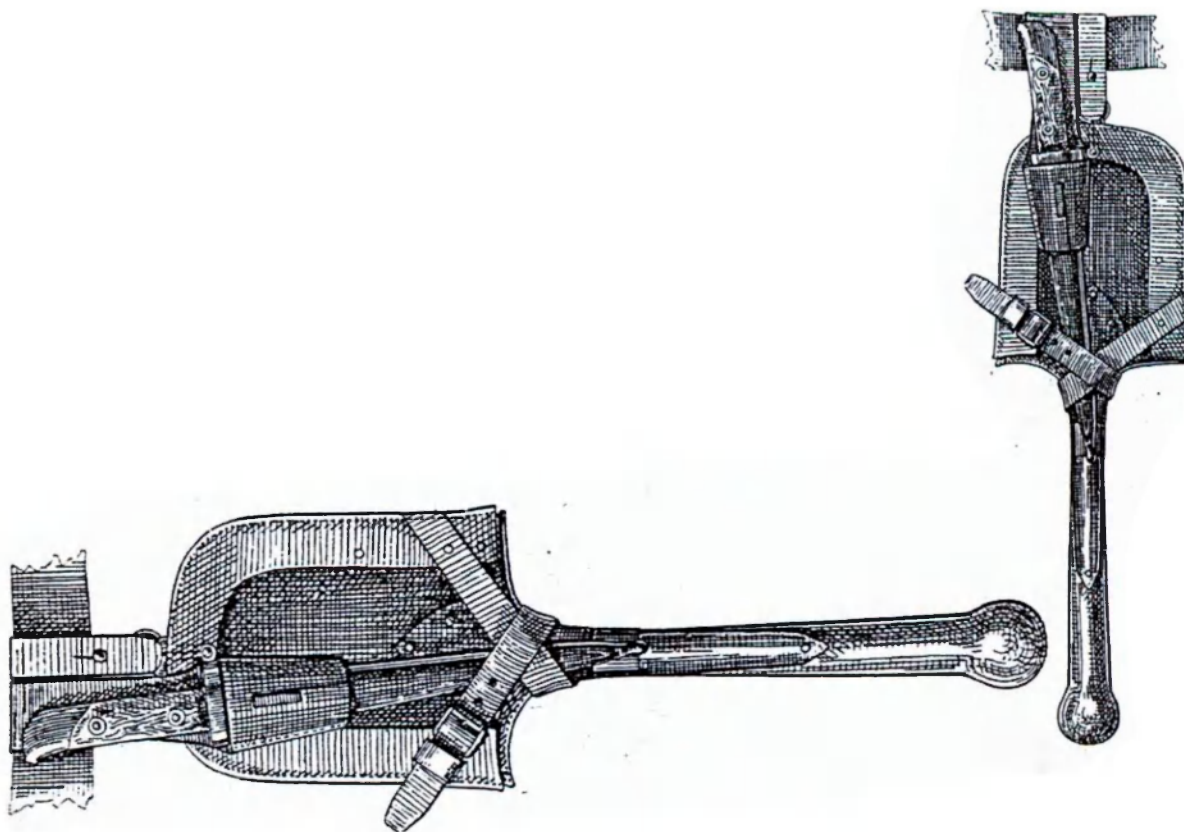
1. számú ábra: A Linnemann-féle gyalogsági ásó

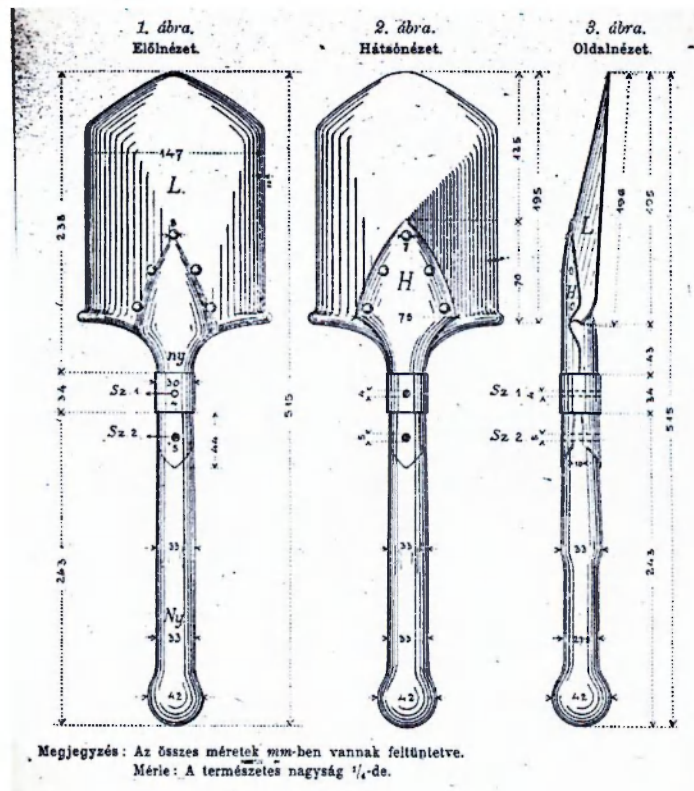
2. számú ábra: Linnemann-féle gyalogsági ásó málházása, 1875-1888

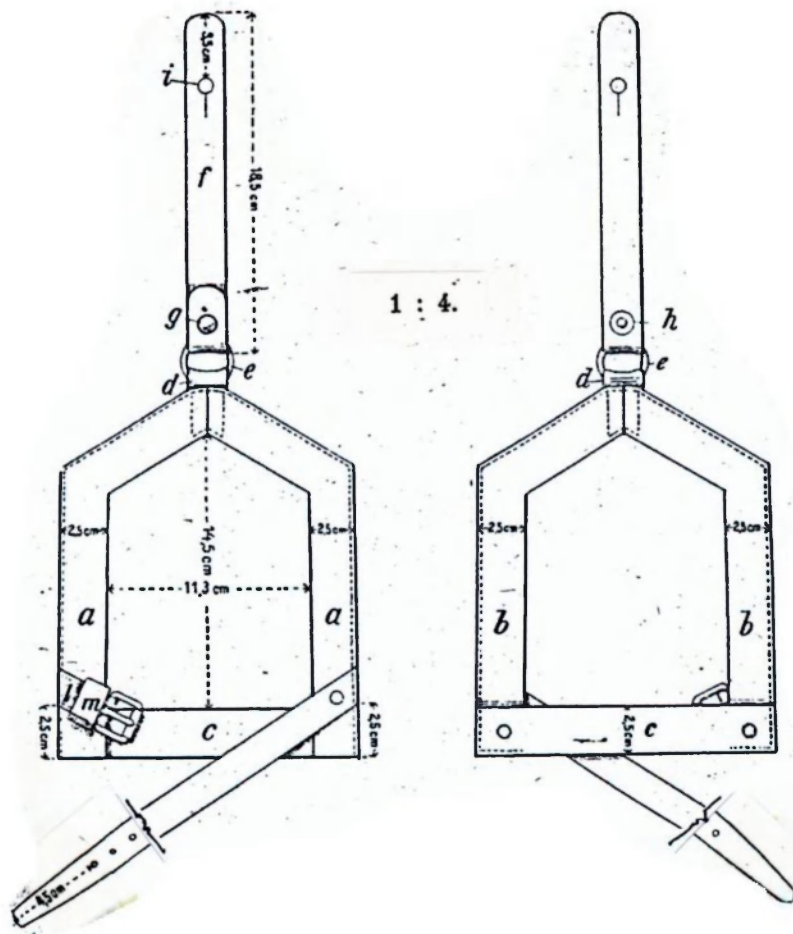
3. számú ábra: 1888 M. ásóbőrtok

4. számú ábra: Linemann-féle gyalogsági ásó málházása az 1888 M. tokkal

5. számú ábra: 1910 M. gyalogsági ásó

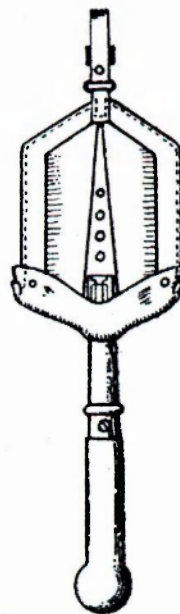
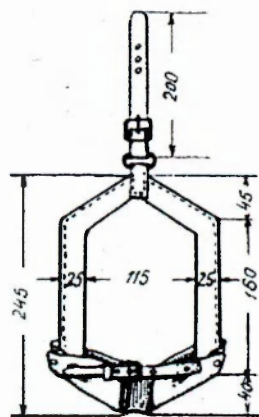
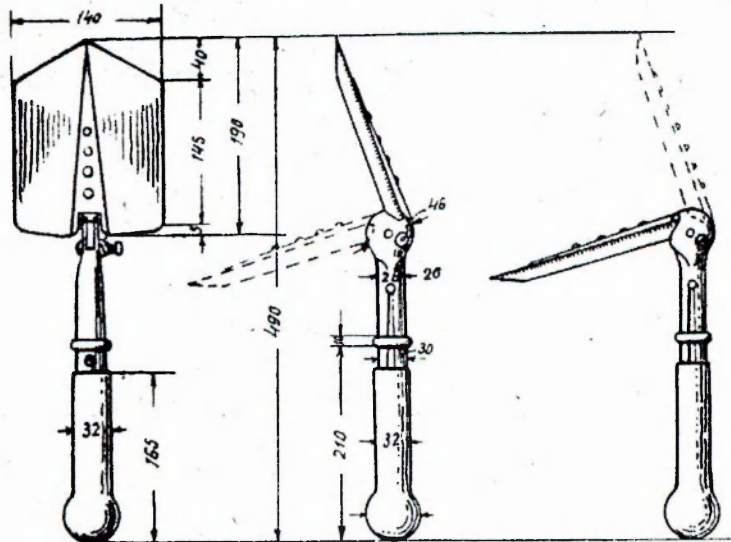

6. számú ábra: 1910 M. gyalogsági ásó-tok

Melléklet

a 6727/eln. 3./c. — 1936. számú körrendelethez.

36. M. gyalogsági ásó-kapa.

7. számú ábra: 36. M. gyalogsági ásó-kapa